

Література

1. Інформаційні системи і технології в обліку : підручник / [Бутинець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Євдокимов В.В., Легенчук С.В.]; за ред. Ф.Ф. Бутинця. – [3-є вид., перероб. і доп.]. – Житомир : ПП «Рута», 2007. – 467 с.
2. Інформаційні системи і технології в економіці / [В.С. Пономаренко, Р.К. Бутова, І.В. Журавльова, Г.Н. Назарова, Л.А. Павленко, О.І. Пушкар]; за ред. В.С. Пономаренка. – К. : ВЦ «Академія», 2002. – 544 с.
3. Методологія системного підходу та наукових досліджень (дослідницькі та інноваційні процеси в державній службі) : [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / В.І. Абрамов, В.Х. Арутюнов. – К. : КНЕУ, 2005. – 178 с.
4. Основи інформаційних систем : навч. посібник / [В. Ф. Ситник, Т. А. Писаревська, Н. В. Срьоміна, О. С. Краєва]. – К. : КНЕУ, 2001. – 420 с.
5. Пушкар М.С. Розробка систем обліку : [навч. посібник] / М.С. Пушкар. –Тернопіль : Карт-бланш, 2003. — 198 с.

Надійшла 19.08.2011

УДК 338

Р. П. ШЕРСТЮК, О. Б. ПОГАЙДАК

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРИРОДООХОРОННОГО ПРОВАЙДИНГУ В УМОВАХ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто особливості організації природоохоронної діяльності в умовах підприємства. Запропоновано на основі організації природоохоронного провайдингу активізувати нові напрямки підприємництва як свідомо регульованого та контрольованого процесу його екологізації.

In the article the features of environmental activities in the enterprise are discussed. It is proposed on the basis of environmental providing activate new lines of business as a consciously regulated and controlled process of its ecological

Ключові слова: природоохоронна діяльність, підприємство, провайдинг.

Актуальність проблематики. За умов активізації науково-технічного прогресу в ХХІ ст. світова спільнота намагається створити новітню модель розвитку людства, що обумовлено глобалізацією та інформатизацією суспільства, трансформацією його соціально-економічної та екологічної спрямованості. Зростання рівня споживання економічних благ в суспільстві зумовлюють нові визначальні домінанти розвитку, а також відповідні протиріччя у збалансуванні виробничих і соціально-економічних інтересів у процесі провайдингу природоохоронної діяльності підприємства.

Як відомо, причиною існування таких суперечностей є сама еволюція людства, яке створило небаченої складності систему, яка, з одного боку, взаємодіє із природою, а з іншого її нещадно експлуатує, ушкоджує та часом руйнує. Тому економічні відносини в суспільстві не могли розвиватися по-іншому, як використовуючи природні ресурси і вносячи різноманітні елементи дисгармонії в механізми саморегуляції біосфери. Викликані таким чином порушення механізмів саморегуляції природного середовища є наслідком самої специфіки господарської діяльності. Сучасне суспільство і донині не усвідомило, що Природа – абсолютна передумова і умова людини. Людина не лише породжена Природою, але й сама постійно робить її вихідним пунктом і першоджерелом своїх нових прагнень. Власне ці та інші обставини обумовлюють актуальність і своєчасність даної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику організації природоохоронної діяльності в умовах підприємства розкрито в працях Б. М. Андрушківа, А. А. Садекова, О. А. Васюти, Л. Г. Мельника, Т. Ю. Туниці та інших [1–14]. Тим часом особливості організації природоохоронної діяльності (провайдингу) в умовах підприємства розкриті недостатньо.

Мета і завдання статті. Метою даної статті є розкриття особливостей організації природоохоронної діяльності в умовах підприємства з перспективою формування на інноваційних засадах науково обґрунтованого провайдингу організації природоохоронної роботи на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. За існуючих філософії й умов господарювання та підприємництва, екологічні й економічні інтереси суспільства є нетотожними за змістом і методами їх досягнення. Вони містять єдність і протилежність, цілу низку протиріч між екологічною збалансованістю світу і зростаючими потребами людства в використанні природних і енергетичних ресурсів. І це є зрозумілим, оскільки використання природних ресурсів, обмін енергетично-речовинними потоками завжди підпорядковуються економічним інтересам суспільства – зумовлюючи виснаження природних можливостей збалансованого відновлення потенціалу життєзабезпечення.

Тому традиційний економічний спосіб взаємодії суспільства і природи зумовлює необхідність трансформації ринкових відносин і, можливо, в майбутній ноосферній перспективі до їх заперечення.

Незаперечним прикладом таких процесів впродовж історії людства стали прогресивні технологічні революції, які були реакцією на виникнення екологічних криз. Так відомий вчений М.Ф. Реймерс, у межах ретроспективного аналізу виокремив п'ять екологічних криз і відповідних технологічних революцій, що їм відповідають:

- криза збіднення промислу та збиральництва → біотехнічна революція;
- перша антропогенна екологічна криза → сільськогосподарська революція;
- криза примітивного поливного землеробства → друга сільськогосподарська революція;
- друга антропогенна екологічна криза → промислова революція;
- сучасна глобальна екологічна криза продуцентів (відтворювальної здатності біосфери) і загроза нестачі мінеральних ресурсів → науково-технічна революція;
- глобальна термодинамічна (теплова) криза → енергетична революція;
- глобальна криза надійності екологічних систем → революція екологічного планування.

Кожна екологічна криза була реакцією на невідповідність продуктивних сил і виробничих відносин ресурсним та екологічним можливостям. Зокрема, сучасна глобальна криза редуцентів, яка характеризується наближенням до безпечного максимуму використання енергії та різким порушенням екологічної рівноваги, спричинила термодинамічну кризу. Їй відповідає енергетична революція, пов'язана із створенням замкнених виробничих циклів, максимальною економією енергії, яке дозволяє підтримувати та поліпшувати екологічну рівновагу [9, с. 728].

На думку вченого О.І. Рогача, екологічна криза характеризується невідповідністю розвитку продуктивних сил та інституційних відносин даного способу виробництва ресурсно-екологічним можливостям біосфери. Тому неправомірно підходити до вирішення екологічних і економічних проблем відокремлено, розриваючи “генетичний” зв'язок процесів їх появи і зняття. Науково доведена тісна взаємозумовленість досягнутого рівня раціоналізації природокористування, якості навколишнього середовища, стану природно-ресурсного та енергетичного потенціалу будь-якої країни, з одного боку, і потенціалом розвитку економіки, з іншого.

Основними чинниками посилення екологічної кризи є: кількісне та якісне нарощування продуктивних сил суспільства; розвиток НТП без урахування екологічних вимог; панування моделі ресурсномісткого, еколого-деструктивного економічного зростання з орієнтацією на збільшення обсягів споживання матеріальних благ; зростання чисельності народонаселення; стихійна антиекологічна урбанізація; мілітаризація національних економік, нарощування потужностей військово-промислових комплексів.

Але внутрішніми причинами розгортання суперечностей процесу екологізації підприємництва ми вважаємо саме суперечності взаємовідносин суспільства з природою, які: 1) зумовлені розвитком продуктивних сил; 2) виникли внаслідок обмеженості організаційних та виробничих відносин; 3) викликані впливом наявних форм суспільної свідомості; 4) породжені невідповідністю законів розвитку суспільства законами функціонування біосфери.

Важливо відзначити, що фундаментальну основу загострення екологічної кризи спричиняють суперечності другої групи, де важливу роль відіграє антагонізм між загальноекономічним призначенням природи та загальнолюдськими потребами в її раціональному використанні, з одного боку, й обмеженими економічними функціями та неефективними формами організації відносин природокористування, з іншого. Зокрема, А. І. Костін тлумачить “екологічну кризу” як конфлікт між природоперетворюючою діяльністю людського суспільства і процесами, які регулюють динамічну рівновагу в екосфері на різних рівнях її організації [8, с. 39].

Варто відзначити, що в наукових працях суперечності процесу екологізації підприємництва розглядають з огляду: еколого-економічних протиріч трансформаційної економіки; суперечностей у формуванні екологічної політики; суперечностей між економічним поступом і можливостями самовідновлення, відтворення й раціонального використання природних ресурсів у працях таких авторів як: А.А. Садеков, О.А. Васюта, Л.Г. Мельник, Т.Ю. Туниця та ін. [3, 10, 12]. За основу багатьох досліджень здебільшого взята не лише діалектика єдності природи і суспільства, але й показана складність аналізу підсистем, які функціонують за своїми законами. Вони висвітлюються з огляду відповідних економічних, природничих і соціальних наук, але часто з різних позицій, підходів, понять, оцінок, одиниць виміру тощо. Слід зазначити, що спроби зробити певні узагальнення й використати відповідні одиниці робив ще в минулому столітті С. Подолінський. Він дослідив форми зв'язків між фізичним вченням про енергію і економічним вченням та ін.

Тому розглядаючи природу суперечностей екологізації підприємництва, можна вважати за доцільне враховувати прояв екологічних, енергетичних і економічних законів. Адже їх знання, узгодження і застосування у практиці природоохоронного провайдингу в умовах підприємства сприятиме формуванню екологічного комфорту, економічного благополуччя та еколого-економічної безпеки в суспільстві (рис. 1).

У зв'язку з цим, на особливу увагу заслуговують екологічні закони, які насамперед, сприяють збалансованому розвитку суспільства [5, с. 259-260]. Також можна припустити, що найбільш дотичними до практики природоохоронного провайдингу в умовах підприємства є такі закони, як:

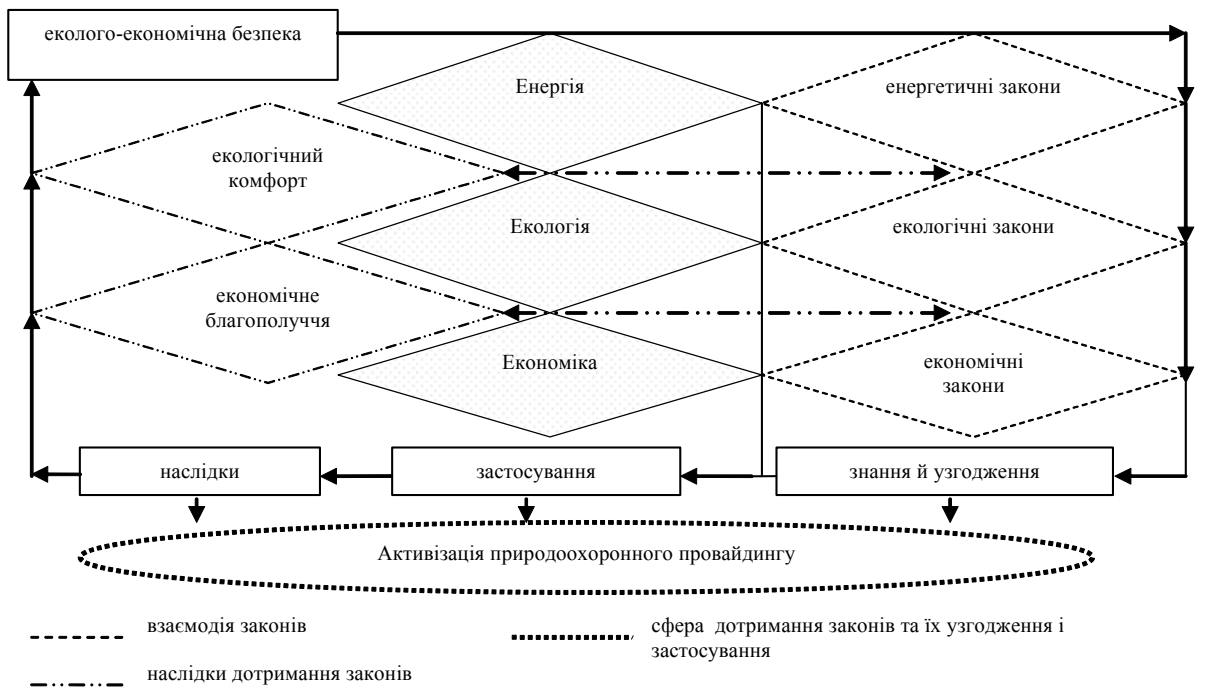

Рис. 1. Вплив енергетичних, екологічних і економічних законів на суперечності процесу активізації природоохоронної діяльності в умовах підприємств на інноваційних засадах [2]

- "все пов'язано з усім" (будь-яка дія, процес, які відбуваються у певному місці і в певний час, змінюючи стан локальної системи, викликають в ній ланцюг реакцій як через внутрішні, так і зовнішні зв'язки);

- "закон константності або збереження" (ніщо не зникає, а лише змінює вигляд);

- "закон екологічної піраміди" (повне використання чи перетворення речовини, енергії та інформації в системі без втрат неможливе);

- "закони різноманіття й конкуренції" (основний фактор еволюції є боротьба за існування та природний відбір);

- "закон ефективності використання" (в конкуренції перемагає та система, яка найбільше накопичує та найефективніше використовує матерію, енергію та інформацію);

- "ніщо не минається даремно" (за все треба платити; прогресивний розвиток системи або її частин обов'язково буде оплачений деградацією або її інших частин, або її фрагментами навколишнього середовища);

- "природа знає краще" (керуюча система для успішного управління і трансформації інших систем, повинна перевершувати їх за інформаційним змістом) [5, с. 261-268];

- "розвиток природокористування" залежить не лише від способу опанування людьми природних ресурсів, але й від соціальної системи суспільства в цілому, яка детермінує всі сфери і сторони цього процесу;

- "закон детермінації багатства засобами праці в природних умовах підвищує його продуктивності" (заможне і цивілізоване те суспільство, яке спроможне виокремити з природного середовища найбільше різноманітних засобів праці);

- "закон оптимальної відповідності природного середовища характеру і темпам розвитку суспільства" (існує стійкий зв'язок між рухом природи Землі і людської природи) [8, с. 76].

Також прикладом пояснення дії законів перетворення енергії природи може слугувати "закони термодинаміки". Згідно з першим законом термодинаміки загальна кількість енергії Всесвіту залишається незмінною від початку до кінця, змінюватися лише її форма. Другий закон зазначає: за умови перетворення енергії деяка корисна кількість її втрачається. [13, с. 728]. Наприклад, у процесі економічної діяльності з навколишнього середовища запозичується енергія, що зумовлює відповідну ентропію. В сфері підприємництва вона трансформується в обмежені за терміном товари та послуги, що мають відповідну ринкову вартість. У процесі цієї трансформації витрачається та губиться в довкіллі більше енергії, ніж було задіяно на її виробництво. Крім того, кінцевий товар чи послуга існують тимчасово, після споживання та використання вони зникають, розкладаються та повертають у навколишнє середовище у вигляді відпрацьованої енергії та відходів.

Таким чином, суперечності екологізації підприємництва доцільно розглядати як історичний, динамічний і складно-компонентний процес. І тому, ми вважаємо за доцільне класифікувати суперечності процесу екологізації підприємництва за ознаками:

1) взаємодії напрямків розвитку суспільства на: основні (еколого-економічні, еколого-політичні, еколого-енергетичні, еколого-культурні); взаємовпливу (економіко-політичні, економіко-енергетичні, економіко-культурні, політико-культурні, еколого-культурні); послідовності прояву (політико-економічні, енергетично-культурні) (рис. 2).

2) масштабом прояву суперечностей: локальний, регіональний, національний, міжнародний, глобальний;

3) рівнем прояву суперечностей: мікрорівень, макрорівень, мегарівень;

4) рівнем синергетичних ефектів і проявів: екологічної інтеграції, екологічна інтервенції, екологічної експансії, екологічне екологічної транснаціоналізації, екологічної експропріації, екологічної експансії, екологічного сепаратизму, екологічного месіанства, екологічного неокolonіалізму, екологічного тероризму та ін. (про що було сказано вище);

5) рівнем екологічної справедливості в узгодженні інтересів добробуту: між сучасним і майбутнім поколіннями; між підприємцями і екологами; індивідуальними інтересами й перевагами, що регулюються ринковими відносинами; між бідними і багатими країнами та ін.

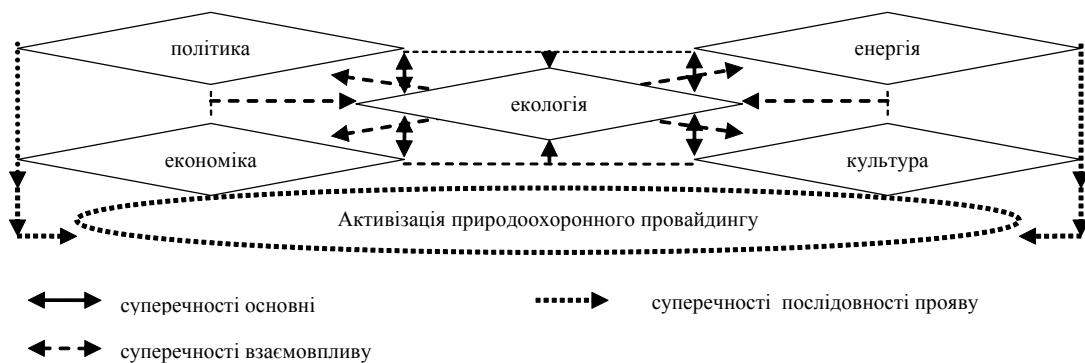

Рис. 2. Прояв і взаємовплив суперечностей процесу активізації природоохоронних процесів в умовах підприємства на інноваційних засадах [2]

Розв'язання таких суперечностей залежить від того, що буде пріоритетним для суспільства: інтереси й добробут окремих індивідів (підприємців), груп (кланів) чи загальносуспільні інтереси (до яких і належать раціональне використання природних ресурсів та збереження довкілля).

Необхідність дотримання принципу справедливості та рівності поколінь задекларована у тезах сталого (збалансованого) розвитку Комісією ООН з довкілля та розвитку, що передбачає “задоволення потреб сьогодення без заподіяння шкоди ресурсним й екологічним можливостям майбутніх поколінь задовольняти свої потреби”. Адаже у наш час є гострою проблема справедливого розподілу глобальних природних ресурсів і благ, що здобуваються за рахунок їх використання, а також визначення рівня відповідальності суспільства за їх наслідки впливу на довкілля. Лише діалектична єдність розвитку економіки з реалізацією основних принципів соціальної справедливості, збереження генофонду націй може забезпечити збалансований розвиток людства.

За даними ООН, за останнє десятиріччя економічно розвинуті країни вкрай нещадно й непропорційно використовували велику частку світових ресурсів: близько 70% світової енергії та металів, 60% харчових продуктів. Наприклад, в США споживається в 1,5-2 рази більше енергії ніж у Європі, у тисячі разів більше, ніж у країнах, що розвиваються. Економічно розвинуті країни, де мешкає менше 20% світового населення, здійснюють 80% емісії загальної [7, с. 185-186].

Вищезазначені факти підтверджують взаємозв'язок між темпами економічного зростання та деградацією довкілля, а також негативні тенденції, які проявляються в майбутньому за існуючої стратегії розвитку людства. Наукові дослідження в галузі економіки, екології, соціології, демографії підтверджують, що екологічні проблеми пов'язані із нерівномірністю в матеріальних статках, рівнях споживання та можливостях доступу до природних ресурсів є взаємопов'язаними та взаємопідсилюючими [1, с. 10].

Звідси постає необхідність всебічного аналізу причин суперечностей між бідними та багатими країнами щодо обсягів використання природних ресурсів і темпів економічного зростання, оцінки тенденцій глобальної екологічної політики розвитку, а також справедливого розподілу матеріальних благ і ресурсів.

Висновки. Таким чином суб'єкти активізації природоохоронної діяльності в умовах підприємств на інноваційних засадах мають усвідомлювати відповідальність за наслідки економічних трансформацій, що передбачає не лише вибір і оцінку критеріїв власної успішності, прибутковості, але й пошук прогресивно-екологічних форм їх створення, реалізації та споживання. Це означає, що продукуючи технології з меншими енергетичними й екологічними витратами, підприємці можуть бути провідниками досконалішого соціально-економічного життя, яке будучи самозабезпечувальним, має розвиватися без шкоди для майбутніх поколінь.

Оскільки НТП є історично закономірним і взаємозумовленим явищем, але, водночас, суперечливим процесом розвитку, тому поступальні процеси і тенденції спричиняють відповідну активізацію нових напрямків підприємництва як свідомо регульованого та контрольованого процесу його екологізації. На нашу думку, в процесі активізації природоохоронної діяльності в умовах підприємств на інноваційних засадах організації провайдингу доцільно враховувати такі сторони НТП як наукову – систематичне прогнозування та комплексне використання нових фундаментальних відкриттів у природознавстві та суспільних науках; технічну – застосування принципово нових джерел енергії, нових матеріалів, комплексно-автоматизованих систем виробництва, особливо ресурсощадних, а також новітніх систем отримання, передачі та обробки інформації; соціальну – підвищення рівня екологічної освіченості і культури, екологізація свідомості підприємця в процесі пізнання закономірностей розвитку і нового технологічного оволодіння навколишнім природним середовищем.

Література

1. Білорус О. Цивілізаційні межі атлантичної глобалізації та проблеми інтелектуалізації розвитку / О. Білорус // Економ. часопис – XXI. – 2005. – № 1-2. – С. 44–50.
2. Бохан А. В. Екологізація підприємництва та активізація енергетичного потенціалу розвитку й життєзабезпечення суспільства / А. В. Бохан // Агросвіт. – 2008. – № 6. – С. 38 – 43.
3. Васюта О. А. Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального виміру : монографія / Васюта О. А. – Тернопіль : “Гал-Друк”, 2001. – 600 с.
4. Данилишин Б. Природно-екологічний потенціал в стратегії сталого розвитку України / Б. Данилишин // Наука та наукознавство. – 2006. – № 3. – С. 94–100.
5. Добровольський В.В. Екологічні знання : [навч. посіб.] / Добровольський В. В. – К. : ВД “Професіонал”, 2005. – 304 с.
6. Екологічне підприємництво : навч. посіб. / [В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін та ін.]. – К. : Мета, 2001. – 191 с.
7. Кисельов М. М. Концептуальні виміри екологічної свідомості : монографія / [М. М. Кисельов, В. Л. Деркач та ін.]. – К. : Парапан, 2003. – 312 с.
8. Костин А. И. Экополитика и глобалистика : [учеб. пособ. для студ. вузов] / Костин А. И. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 418 с.
9. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : [підручник / за заг. ред. Л. Г. Мельника, М. К. Шапочки]. – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2005. – 759 с.
10. Садеков А. А. Предпринимательство и устойчивое развитие : [монография] / Садеков А. А. – Донецк : ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2002. – 450 с.
11. Салтовський О.І. Основи соціальної екології : [навч. посіб.] / Салтовський О. І. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 382 с.
12. Туниця Т.Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст / Туниця Т. Ю. – К. : Знання, 2006. – 300 с.
13. Українська екологічна енциклопедія / [Р. С. Дяків, А. В. Бохан та ін.]; за ред. Романа Дяківа. – [2-е вид.]. – К. : МЕФ, 2006. – 807 с.
14. Урсул А. На пути к экобезопасному устойчивому развитию цивилизации // А. Урсул // Общественные науки и современность. – 1994. – № 4. – С. 15–20.

Надійшла 19.08.2011

Підп. до друку 03.09.2011. Ум. друк. арк. 22,15. Обл.-вид. арк. 12,85
Формат 30x42/4, папір офсетний. Друк різнографією.
Наклад 100, зам. № 519

Тиражування здійснено з оригінал-макету, виготовленого
редакцією журналу “Вісник Хмельницького національного університету”

Редакційно-видавничий центр Хмельницького національного університету
29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1, тел. (8-0382) 72-83-63
